

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра філософських дисциплін

Дипломна робота
магістра

**з теми «ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНА ДУМКА УКРАЇНИ
У ЦИВІЛІЗАЦІЙНОМУ ВИМІРІ»**

Виконала: студентка Istb1-M17z групи
Спеціальності 014 Середня освіта (Історія)
за освітньою програмою Історія
Куделя Альона Вікторівна

Керівник:
Найчук Антон Віталійович,
кандидат філософських наук,
доцент, завідувач кафедри
філософських дисциплін

Рецензент:

Кам'янець-Подільський – 2018 року

З М І С Т

ВСТУП	С. 3
РОЗДІЛ І. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ПОНЯТТЯ „ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНА ДУМКА”	С. 8
1.1. Логіко-семантичний аналіз поняття „філософсько-педагогічна думка”	С. 8
1.2. Принципи, методи та категоріальний апарат дослідження	С. 29
РОЗДІЛ ІІ. ІСТОРИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ УКРАЇНИ	С. 53
2.1. Трансформація української системи освіти під впливом аграрної хвилі	С. 53
2.2. Модифікація змісту навчання та виховання в індустріальному суспільстві	С. 63
РОЗДІЛ ІІІ. ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНА ДУМКА УКРАЇНИ У ПРОСТОРІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ	С. 69
3.1. Суть, зміст та сучасна перехідна форма філософсько-педагогічної думки	С. 69
3.2. Специфічні прояви сучасної глобалізаційної хвилі на формування освітньої парадигми України	С. 78
3.3. Оптимізації національної системи освіти у дискурсі формування освітнього ідеалу інформаційного суспільства	С. 95
ВИСНОВКИ	С.113
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	С.117

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Істотні зміни людства на початку ХХІ століття тісно пов'язані з глобалізаційними процесами, новими стратегіями розвитку, що формуються на основі знань, інформацій, високоефективних технологій. Тому становлення відповідної системи освіти є одним із найважливіших пріоритетів поступального розвитку держав сучасного світу.

Проблеми підняті філософією освіти, а саме гуманістичне спрямування освіти, формування всебічнорозвиненої людини, поєднання інтересів особистості із загальними цінностями та інтересами стали реальністю нашого сьогодення. Разом з тим, поза увагою вчених продовжує залишатися коло проблем пов'язаних із визначенням сутності і формуванням філософсько-педагогічної думки у контексті цивілізаційного поступу України, впливом на ці процеси політичних, економічних і культурних глобалізаційних хвиль, які супроводжували Україну протягом усієї історії, що, своєю чергою, вплинуло і на формування освітньої парадигми, яка увібрала в себе як національні, так і загальнолюдські цінності.

Дослідження цієї проблеми, на основі цивілізаційного підходу має вагоме як загальнотеоретичне, так і прикладне значення. Тому, що висвітлення складностей і суперечностей процесу розвитку філософсько-педагогічної думки, формування освітньої парадигми, на різних етапах цивілізаційного розвитку, можуть допомогти філософам, педагогам глибше збагнути сучасні проблеми філософії освіти, посприяти розробці нових концептуальних основ в оптимізації вирішення проблем сучасності пов'язаних з інтеграційним розвитком цивілізації та глобальними проблемами, які гостро проявилися на рубежі ХХ та ХХІ століття.

Таким чином, враховуючи вищезазначене, актуальність обраної теми полягає у недостатньому вивченні впливів політичних, економічних і культурних глобалізаційних процесів, які зумовлювали розвиток філософсько-педагогічної думки в Україні та їх впливу на формування освітньої парадигми.

Ступінь наукового опрацювання проблеми. Дослідження освіти як соціального інституту пов'язано з аналізом широкого кола наукових проблем. Аналіз проблем пов'язаних із цивілізаційним розвитком містяться у працях зарубіжних дослідників (А. Тойнбі, Г. Маркузе, Д. Белла, Е. Тоффлера, К. Ясперса), українських вчених (В. П. Андрущенко, В. Г. Кременя, М. І. Михальченка, В. С. Пазенка та ін.). У їх дослідженнях стверджується, що цивілізація є соціальною, заснованою на загальних принципах формою організації життя людей, що характеризувався певними політичними, соціально-економічними та культурними відносинами.

Важливе значення для дослідження становлення філософсько-педагогічної думки, парадигми освіти має взаємовплив між суспільствами цивілізації на тому чи іншому етапі розвитку, який виражається категорією – глобалізація. Дана проблема знайшла висвітлення у працях З. Баумана, У. Бека, Д. Іванова, В. Іноземцева, В. Максименко, В. Нечаєва, Дж. Розенау та інших, які висувають різні концепції трактування поняття глобалізація та її значення для суспільного розвитку, розкривають взаємовплив цивілізації.

Освіта, як одна із сфер соціокультурної реальності, завжди була складовою загальнофілософських побудов того чи іншого мислителя. Проблеми пізнання, знання, навчання, виховання знайшли відображення у працях зарубіжних класиків (Конфуція, Платона, Аристотеля, Квінтіліана, Ф. Аквінського, М. Монтеня, Т. Мора, Ф. Бекона, Я. Коменського, Дж. Локка, К. А. Гельвеція, Ж.-Ж. Руссо, І. Канта, Ф. Гербарта та ін.). В Україні дана проблематика розглядалася у творах митрополита Іларіона, Володимира Мономаха, І. Вишинського, І. Копинського, І. Гізеля, П. Лодія, Г. Сковороди, П. Юркевича, О. Потебні та ін.

Дослідженню освіти, як соціального інституту присвячені праці Г. Волкова, В. Нечаєва, В. Огнев'юка, Г. Волинки, В. Воловика, В. Журавського та ін. У них освіта аналізується як система, що має внутрішню будову, а також органічну цілісність, показується вплив на різні сторони соціального життя, на формування особистості.

Важливе значення для дослідження проблематики роботи мають розробки вчених щодо сутності та функцій освіти на сучасному етапі цивілізаційного розвитку – інформаційному суспільстві. Так, В. Андрущенко, В. Бех, В. Кремінь, М. Михальченко, В. Стьопін розглядають застосування соціальної інформації в освіті та науці з погляду сучасної соціальної філософії і її трансформації на рівні знання, духовно-ціннісного досвіду людства, нації, особистості. В центрі уваги філософії освіти розглядаються проблеми функціонування, трансформації, управління, пізнання соціальної інформації в змісті та організації освіти (Є. Гусинський, І. Зязюн, С. Клепко, В. Лутай, М. Романенко та ін.). Сутність і зміст розвитку вищої освіти в інформаційному суспільстві, вплив останньої на інтелектуальний та емоційний розвиток особистості, формування організаційно-методичних і науково-освітніх засад вищої освіти є об'єктом дослідження В. Астахова, В. Безпалько, А. Гуржія, Д. Швеця та ін.

Об'єктом дослідження є освіта як соціальний інститут.

Предметом дослідження виступає становлення філософсько-педагогічної думки України під впливом цивілізаційного поступу і глобалізаційних хвиль.

Мета дослідження полягає у системному аналізі становлення філософсько-педагогічної думки України на конкретно-історичних етапах розвитку суспільства та її вплив на формування системи освіти.

Завдання роботи:

- простежити підходи до вивчення філософсько-педагогічної думки;
- обґрунтувати принципи, методи та категорії дослідження філософсько-педагогічної думки;
- розкрити сутність, зміст і форми розвитку філософсько-педагогічної думки України під впливом цивілізаційних процесів розвитку;
- проаналізувати основні засади філософсько-педагогічної думки в контексті формування єдиного освітнього простору Європи;
- встановити специфічні прояви глобалізаційних процесів у сучасній

парадигмі національної освіти України;

- визначити детермінанти філософсько-педагогічної думки в оптимізації національної системи освіти.

Методи дослідження. Відповідно до цілей і завдань магістерська робота здійснена за допомогою діалектичного, порівняльного та структурно-функціонального методів. Використання зазначених методів у взаємозв'язку дозволило виявити ключові суперечності та причинно-наслідковий зв'язок досліджуваних проблем, чинники і умови їх розв'язання, а також здійснити на цій основі відповідний прогноз розвитку ситуації на майбутнє. В основу дослідження лягли принципи науковості, цілісності, історизму, соціальної зумовленості, єдності загальнолюдського і національного, теорії і практики навчання і виховання.

Елементи наукової новизни дослідження:

- з'ясовано сутність поняття „філософсько-педагогічна думка”, яка полягає у відтворенні образу системи освіти, що здатна забезпечити розвиток особистості у відповідності до умов суспільства, що часується з майбутнього етапу розвитку світової цивілізації;

- освіта розглядається в контексті принципу системності і в сукупності поєднання цивілізаційних та глобалізаційних процесів, що дозволило досягти вищого рівня наукової достовірності, ніж у випадку уособленого розгляду освітніх, цивілізаційних і глобалізаційних процесів;

- розкрито вплив філософсько-педагогічної думки, що полягає у науково-світоглядних й ціннісних принципах, відповідних методах пізнання, навчання й виховання, педагогічних прийомах на формування освітньої парадигми та розбудови системи освіти на конкретно-історичних етапах цивілізаційного розвитку;

- висвітлено становлення та розвиток філософсько-педагогічної думки, освіти України на основі внутрішніх (політичних, соціально-економічних, культурних) та зовнішніх (прийняття християнства, польсько-католицька експансія, російське та австро-угорське панування, входження України до

складу СРСР) факторів;

- на підставі аналізу сучасної освіти України з урахуванням загальноцивілізаційних та національних тенденцій визначено специфічні ознаки філософсько-педагогічної думки, парадигми освіти в основі яких лежать проблеми, пов'язані із переходом від тоталітарного до демократичного суспільства.

Практичне значення роботи. Результати дослідження можуть бути використані у навчальному процесі при викладанні окремих тем із філософії, соціології, культурології.

Апробація результатів дослідження. „Філософсько-педагогічна думка, як відтворення образу системи освіти” (Круглий стіл „Філософія – витвір думки”, Кам’янець-Подільський, листопад 2017 р.)

Структура та обсяг роботи. З огляду на логіку побудови дослідження та порядку вирішення проблемних питань робота складається зі вступу, основної частини з трьома розділами, які поділяються на сім підрозділів, висновків та списку використаних джерел і літератури.

В И С Н О В К И

Виходячи із всебічного дослідження феномену філософсько-педагогічна думка, слід зазначити, що сутність її полягає у відтворенні образу системи освіти, яка здатна забезпечити розвиток особистості у відповідності до умов суспільства, з проектування майбутнього етапу розвитку світової цивілізації.

Зміст філософсько-педагогічної думки вибудовується як:

- взаємозв'язок філософії і педагогіки в підході до визначення змісту освіти і виховання, духовних цінностей на певному етапі історичного розвитку;
- погляди філософів, педагогів на систему освіти і виховання, етичних норм, духовних цінностей в суспільстві;
- науково-світоглядні і ціннісні принципи, які впливають на вибір дослідницьких і освітніх пошуків;
- відповідні методи пізнання;
- способи накопичення, переробки й передання знання в даній системі і педагогічних прийомах, які впливають з них, а також методик виховання та навчання.

У своєму становленні філософсько-педагогічна думка пройшла ряд етапів: *перший етап*, охоплює період до кінця XIX ст. і характеризується висвітленням філософсько-педагогічної думки через категорійні поняття філософії та педагогіки: пізнання, етика, мораль, освіта, виховання тощо; *другий етап*, розпочинається у XX ст. і продовжується до сьогодні, відзначається процесом виділення та інституціоналізації таких наук як філософія освіти, соціологія, соціальна психологія, відповідно філософсько-педагогічна думка, з одного боку, має значний вплив на розробку освітніх концепцій у даних науках, з іншого – сама стає об'єктом дослідження вказаних наук.

Становлення філософсько-педагогічної думки, системи освіти України є невід'ємною складовою світового цивілізаційного розвитку. Формування філософсько-освітньої системи України відбувалося під впливом внутрішніх факторів, пов'язаних з аграрним та індустріальним цивілізаційним розвитком,

так і зовнішніх чинників, які виразилися в глобалізаційних хвилях: по вертикалі – перехід від одного суспільства до іншого; по горизонталі – прийняття християнства, польсько-католицька експансія, російський та австро-угорський вплив, формування „єдиноподібної” школи в часи СРСР.

Під впливом християнства відбулася докорінна зміна світобачення та світосприйняття життя людей давньоруської держави. Проте, євангельська істина сприймалася народом через призму своїх традицій, історії, психологічних властивостей. Відповідно, в Київській Русі була започаткована нова система мислення – „символічно образна”. Істотним фактором даної філософії виступає вся „драма людського буття”: життя та смерті, пошуки сенсу життя тощо, що лягло в основу філософсько-педагогічної думки, яка базувалася на таких принципах та ідеалах: загальна спрямованість на вирішення актуальних питань суспільного буття; обґрунтування духовно-практичних форм освоєння світу; увага до потреб людини.

Освіта в Київській Русі досягла високого рівня, свідченням цього стало існування диференціації навчальних закладів випускників, яких, відповідно до вимог часу, готували до державної, культурної діяльності.

Польсько-католицька експансія, з одного боку, піддала гонінню православні церкви та школи, які при них існували. В практичній освітній сфері даний процес характеризувався відкриттям католицьких та єзуїтських шкіл. З другого боку, сприяла переорієнтації українського суспільства на взаємодію з культурними надбаннями Західної Європи. Об’єктивні обставини релігійного і політичного життя спонукало українську інтелігенцію навчатися кращого чужого задля збереження і збагачення власного. Це призвело до створення нових шкіл, які отримали назву слов’янсько-греко-латинських, зміст яких став основою братських шкіл.

Значний внесок у розвиток філософсько-педагогічної думки зробили викладачі Києво-Могилянської академії. В результатів відбулося розмежування філософії і теології. Зріс інтерес до проблем гносеології, раціональної та емпіричної методології. Були розроблені теорії людини, що відповідали духу

нового часу.

У XIX ст. внаслідок промислового перевороту, і відповідно до вимог індустріального суспільства, в Україні відбувається розбудова системи освіти, що включала в себе народні училища, гімназії, університети, низку вищих спеціальних закладів з підготовки спеціалістів вузького профілю.

Проте дані реформи проходили в умовах асиміляційного впливу Росії та Австро-Угорщини, головна спрямованість філософсько-педагогічної думки була направлена на підтримку національної культури, традицій, на основі яких утверджувалася національна система виховання, розбудовувалася національна система освіти. Практична реалізація даних ідей відбулася під час революційних подій 1917-1920 рр. Входження України до складу СРСР призвело до ідеологізації системи освіти й утворення загальної, для усіх республік, уніфікованої школи. Основу філософсько-педагогічної думки, з одного боку складав „кодекс комунізму”, направлений на формування ідейного громадянина, з другого, відповідно до вимог індустріального суспільства, фахівця-спеціаліста.

Здобуття Україною незалежності у часі співпало з новою глобалізаційною хвилею, що, безперечно, вплинуло на формування парадигми освіти, основу якої складають: подолання комплексу „радянська людина” та повернення до цивілізаційних культурних цінностей з урахуванням національних традицій; формування гуманноцентричних принципів, в центрі яких постає людина; перебудова системи освіти згідно вимог Болонського процесу та особливостей національної освіти.

Згадані складові стали пріоритетними напрямками реформування освіти, які передбачають:

- вироблення нової парадигми освіти, складовими якої мають стати загальнолюдські цінності в поєднанні з національними особливостями;
- демократизація, гуманізація та гуманітаризація освіти;
- особистісна орієнтація вищої освіти;
- піднесення вищої освіти в Україні до рівня освіти розвинутих країн світу

та її інтеграція в міжнародне освітнє товариство;

- постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту, форм організації навчально-виховного процесу;

- впровадження освітніх інновацій та інформаційних технологій;

- формування мережі ВНЗ, яка за формою та програмами, термінами навчання задовольняє інтереси особи та потреби кожної людини;

- перехід до ступеневої системи підготовки фахівців, що надасть змогу задовольнити можливості особистості в здобутті певного освітнього кваліфікаційного рівня відповідно до її здібностей і забезпечити її мобільність на ринку праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Авшенюк Н. М. Розвиток транснаціональної вищої освіти в контексті глобалізації ринків освітніх послуг // *Філософія освіти*, 2011. № 4. С. 69-77.
2. Адлер Ю. А. А вуз и ныне там ... // *Стандарты и качество*, 2002. № 4. С. 66-68.
3. Аксиологический (ценностный) план рассмотрения воспитания и обучения // *Общая стратегия воспитания в образовательной системе России (к постановке проблемы): Монография в 2-х книгах / Под. общ. ред. И. А. Зимней.* – Москва: Исслед. Центр проблем качества подготовки специалистов, 2001. Кн. 1. С. 27-30.
4. Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України: зб. матеріалів всеукраїнського круглого столу (Київ, 17 квітня 2018 р.). Київ: КНУБА, 2018. 364 с.
5. Алиев М. Г. Культура согласия как эффективный фактор глобализации // *Социс*, 2003. № 6 (230). С. 21-28.
6. Андрущенко В. Філософія освіти ХХІ століття: у пошуках перспективи (продовження) // *Філософія освіти*. Київ: МАЙСТЕР-КЛАС, 2006. № 1 (3). С. 6-12.
7. Андрущенко В. П. Організоване суспільство. Проблеми організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: Досвід соціально-філософського аналізу. Київ: ТОВ „Атлант ЮЕнСі”, 2005. 498 с. Бібліогр.: с. 499-502.
8. Андрущенко В. П. Педагогічна освіта України: Болонські виклики і напрямки модернізації // *Практична філософія*. Київ, 2004. № 1 (11). С. 124-128.
9. Андрущенко В. П. Педагогічні вимоги Болонського процесу // *Болонський процес: тенденції, проблеми, перспективи / Укл. В. П. Бех, Ю. Л. Маліновський: За ред. академ. В. П. Андрущенка.* Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. С. 67-74.
10. Андрущенко В. П. Філософія як теорія і методологія розвитку освіти // *Філософія освіти ХХІ століття: проблеми і перспективи: Зб. наук. праць*. Київ: „Знання”, 2000. Вип. 3. С. 17-23.

11. Андрущенко В. П., Лутай В. С. Про концептуальні засади філософії освіти України // Нова парадигма. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. Вип. 52. С. 8-20.
12. Антология исследований культуры / Сост.: Мостова Л. А. Санкт-Петербург: Университетская книга, 1997. Т. 1: Интерпретация культуры. 728 с.
13. Бауман З. Глобализация. Последствие для человека и общества / Пер. з англ. М. Коробочкина. Москва: Издательство «Весь Мир», 2004. 188 с.
14. Бек У. Что такое глобализация? / Пер. с нем. А. Григорьева и В. Седельника. Москва: Прогресс-Традиция, 2001. 304 с.
15. Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства // Сучасна зарубіжна соціальна філософія: Хрестоматія: Навч. посіб. / Упоряд. В. Лях. Київ: Либідь, 1996. С. 194-250.
16. Белов В. Система оценки качества образования // Высшее образование в России, 2002. № 1. С. 44-50.
17. Бех В. П. Генезис соціального організму країни: (Монографія) // 2-е вид. Запоріжжя: Просвіта, 2000. 288 с. Бібліограф.: с. 269-278.
18. Бех В. П. Социальный организм: философско-методологический анализ: (Монография) // Запорожье: Тандем-У, 1998. 186 с. Библиограф.: с. 176-184.
19. Бех І. Д. Цінності як ядро особистості // Цінності освіти і виховання: Наук. метод. зб. Київ, 1997. С. 8-11.
20. Беланова Р. А. Гуманізація та гуманітаризація освіти в класичних університетах (Україна – США): (Монографія). 2-е вид. Київ: Універ. видання „Пульсари”, 2002. 214 с. Бібліограф.: с. 200-214.
21. Бойко О. Д. Історія України: Посібник. Київ: „Академвидав”, 2004. 656 с. (Альма-матер). Бібліограф.: с. 654-655.
22. Болонський процес: тенденції, проблеми, перспективи / Укл. В. П. Бех, Ю. Л. Маліновський: за ред. акад. В. П. Андрущенка. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. 221 с.
23. Бондаренко Г. В. Історичне пізнання: питання теорії і практики. Луцьк: Ред.-вид. відд. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1998. 189 с.

24. Борухов Б. Л. Культура зеркал и зеркала культуры // Человек и мир. Саратов: Изд-во. СИМСХ, 1992. С. 79-92.
25. Буцевецкий В. С., Левківський К. М., Теліженко Л. В. Гуманітарна освіта в Україні: концептуальні засади та шляхи реалізації // Київ: Генеза, 1997. 216 с.
26. Бэкон Ф. Сочинение в двух томах. Москва: Мысль, 1971. Т. 1.: О достоинстве и приумножении наук. 590 с.
27. Василенко И. А. Политическая глобалистика: Учеб. пособ. Москва: Логос, 2003. 360 с. Библиогр.: с. 245-247.
28. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ: Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2004. 1440 с.
29. Виговський М., Філоненко С. Києво-Могилянська академія в XVIII ст. // Київська Старовина, 1996. № 6 [297]. С. 86-89.
30. Власюк А., Ляшенко Л. Нові підходи до планування і реформування освіти (зарубіжний досвід) // Освіта і управління, 2002. Т. 5. № 1. С. 59-68.
31. ВНЗ України: Інститути, університети, академії: Електронний ресурс // Освіта в Україні. Режим допуску: <https://www.education.ua/ua/universities>
32. Волинка Г. І. Філософія Стародавності і середньовіччя в освітньому контексті: Навч. посіб. // Київ: Вища школа, 2005. 544 с. Бібліограф.: с. 528-543.
33. Воловик В. И. Преимущество поколений. Москва: Знание, 1973. 64 с.
34. Воловик В. И. Философия педагогики: (Монография) // Запорожье „Просвіта”, 2003. 152 с. Библиограф.: с. 140-148.
35. Вступ до філософії: Історико-філософська пропедевтика: Підручник / Г. І. Волинка, В. І. Гусев, І. В. Огородник, Ю. О. Федів // Київ: Вища школа, 1999. 624 с.
36. Гессе Г. Гра в бісер / Пер. з нім. Є. О. Поповича. Київ: Дніпро, 1978. 484 с. (Вершини світового письменства).
37. Гессен С. И. Основы педагогики (Введение в прикладную философию) // Світогляд і культура: Хрестоматія. Хмельницький, 1998. Т. 2. С. 127-160.
38. Гессен С. И. Основы педагогики (Введение в прикладную философию) :

Учеб. пособ. Москва: Школа-Пресс, 1995. 488 с.

39. Головатий М. Ф. Освіта ХХІ століття: нова парадигма розвитку і функціонування для України // Стратегічні напрямки розвитку вищої освіти в Україні: Матеріали Міжн. наук.-практ. конф. м. Судак, Автономна Республіка Крим, 16-18 жовтня 2003. Київ: МАУП, 2004. С. 8-17.

40. Горський В. С. Нариси з історії філософської культури Київської Русі (середина ХІІ – середина ХІІІ ст.): (Монографія). Київ: Наукова думка, 1993. 164 с. Бібліогр.: с. 150-162.

41. Горський В. С., Кислюк К. В. Історія української філософії: Підручник // Київ: Либідь, 2004. 488 с. Бібліогр.: с. 450-464.

42. Греков Б. Д. История культуры Древней Руси. Москва, Ленинград: Изд. Академии наук СССР, 1951. 547 с.

43. Грушевський М. С. Духовна Україна: Збірка творів / Упор. І. Гирич, О. Дзюба, В. Уляновський // Київ: Либідь, 1994. 560 с. („Пам'ятки історичної думки України”).

44. Декларація принципів толерантності. Режим доступу: <http://www.novadoba.org.ua/data/tolerance/declar.htm>. Заголовок з екрану.

45. Делор Ж. Освіта для майбуття // Світогляд і культура: Хрестоматія. Хмельницький, 1998. Т. 2. С. 117-126.

46. Державна національна програма „Освіта” („Україна ХХІ століття”). Київ: „Райдуга”, 1994. 62 с.

47. Деякі аспекти впровадження системи менеджменту якості освіти у вузах // Розбудова менеджменту освіти в Україні: Матеріали четвертої щорічної Міжнародної конференції. Режим доступу: http://www.management.com.ua/be/be_024.html. Заголовок з екрану.

48. Дзоз В. О. Гуманітарні традиції українців у контексті формування сучасної гуманітарної політики // Нова парадигма. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. Вип. 48. С.19-34.

49. Довідник з історії України (А – Я) / За ред. І. Підкови, Р. Шуста // Київ: Генеза, 2001. 1136 с.

50. Дорошенко Д. І. Історія України в 2-х томах // Київ: Глобус, 1993. Т.1. (до половини XVII ст.). 238 с.

51. Дубасенюк О. А. Модернізація системи освіти в Україні в умовах сучасних глобалізаційних процесів // Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія: монографія / За ред. В. Кременя, Т. Левовицького, В. Огневюка, С. Сисоєвої. Київ: ТОВ Видавниче підприємство „Едельвейс”, 2013. С. 253-263.

52. Дубовий О. М., Батовкін В. І., Драган С. В. Досвід та проблеми впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу в Національному університеті кораблебудування імені адмірала С. Макарова // Болонський процес: перспективи і розвиток у контексті інтеграції України в європейський простір вищої освіти: (Монографія) / За ред. В. М. Бебика. Київ: МАУП, 2004. С. 128-130.

53. Етимологічний словник української мови: В 7-т / Ред. колект. О. С. Мельничук та інші. Київ: Наукова думка, 1982. Т. 1. 600 с.

54. Єльнікова Г. В. Освітній моніторинг в регуляції управління загальною середньою освітою // Управління національною освітою в умовах становлення і розвитку української державності. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 28-30 жовтня 1998 року. Київ: МО України, ДАККО, ІЗМН, 1998. С.83-86.

55. Жук А. Я., Желябіна Н. К., Ревун М. П. Щодо проблеми реформування системи управління освітою // Управління національною освітою в умовах становлення і розвитку української державності: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (28-30 жовтня 1998 року). Київ: МО України, ДАККО, ІЗМН, 1998. С.71-76.

56. Журавський В. С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні: (Монографія). Київ: Видавничий дім „Ін Юре”, 2003. 416 с. Бібліогр.: с. 398-413.

57. Завальнюк О. М. Історія Кам'янець-Подільського державного українського університету в іменах (1918-1921 рр.). Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2006. 632 с.

58. Зайченко І. В. Педагогіка: Навч. посіб. // Київ: „Освіта України”, 2006. 528 с. Бібліогр.: с. 499-520.
59. Закон України „Про вищу освіту”. Київ, 2002. 71 с.
60. Закон України „Про вищу освіту”: чинне законодавство станом на 09 вересня 2014 року. Київ: Алерта, 2014. 96 с.
61. Закон України „Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки”: Електронний ресурс // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 26. Режим допуску: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19>
62. Закон України про вищу освіту: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В. Г. Кременя. Київ, 2002. 323 с.
63. Зовнішнє тестування. Аналітичний звіт 2003. Київ: Центр тестових технологій, 2003. 67 с.
64. Ивин А. А. Основание логики оценок. Москва: Изд. Московского университета, 1970. 230 с.
65. Иноземцев В. Л. Вестернизация как глобализация и „глобализация” как американизация // Вопросы философии, 2004. № 4. С. 58-69.
66. Іван Франко: Твори в п’ятдесяти томах. Київ: Наукова думка, 1986. Т.48. 767 с.
67. Іларіон, митрополит Київський. Про Закон і Благодать // Київська Старовина, 1992. 1 [292]. С. 138-144.
68. Ісаєвич Я. Д. Братства та їх роль в розвитку української культури XVI-XVIII ст. Київ: Наукова думка, 1966. 352 с. Бібліогр.: с. 215-249.
69. Історія Болонського процесу // Болонський процес: тенденції, проблеми, перспективи / Укл. В. П. Бех, Ю. Л. Маліновський: За ред. академіка В. П. Андрущенка. Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2004. С. 11-18.
70. Калініченко М. Влада громадянського суспільства: (Монографія). Суми: ВТД „Університетська книга”, 2006. 175 с. Бібліогр.: с. 160-174.
71. Касьянов Г. В. Теорія нації та націоналізму: (Монографія). Київ: Либідь, 1996. 352 с. Бібліогр.: с. 327-346.

72. Кирей Р. Коледжі й технікуми на порозі змін Ким замінити молодших спеціалістів? : Електронний ресурс // Урядовий кур'єр 15 листопада 2018 року. Режим допуску: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/koledzhi-j-tehnikumi-na-porozi-zmin/>

73. Клімова Г. П. Освіта як феномен цивілізації: Авторефер. дис. ... доктора філософ. наук: 09.00.03 / Університет внутрішніх справ. Харків, 1997. 39 с.

74. Костомаров Н. И. Две русских народности. Київ, Харків, 1991. 72 с.

75. Кремінь В. Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи). Київ: Грамота, 2003. 216 с.

76. Крупская Н. К. Педагогические сочинения: В шести томах / Под. ред. А. М. Арсеньева, Н. К. Гончарова, П. В. Руднева. Москва: «Педагогика», 1978. Т.2. 452 с.

77. Кушерець В. І. Знання як стратегічний ресурс суспільних трансформацій: Монографія. Київ: Знання України, 2004. 248 с. Бібліогр.: с. 243-247.

78. Літопис руський / Переклад з давньоруської Л. Є. Махновця. Київ: Дніпро, 1989. XVI + 591 с.

79. Лосєв Н. Тестування в умовах багатоступеневої підготовки у вищій школі // Освіта і управління, 2002. Т. 5. № 4. С. 150-156.

80. Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т. Історія української педагогіки: Навч. посіб. // Київ: Інститут змісту і методів навчання МО України, 1999. 356 с.

81. Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т. Історія української школи і педагогіки: Навч. посібник // Київ: Т-во „Знання” КОО, 2003. 450 с. (Вища освіта ХХІ століття).

82. Ляшенко Л., Євтодюк А. Синергетика і освіта ХХІ ст. // Освіта і управління, 2002. Т. 5. № 3. С. 127-135.

83. Малахов В. С. Национализм как политическая идеология: Учебн. пособ. – Москва, КДУ, 2005. 320 с.

84. Маркузе Г. Одномірна людина. Дослідження ідеології розвинутого індустріального суспільства // Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Хрестоматія: Навч. посіб. / Упоряд В. Лях. Київ: Либідь, 1996. С. 87-134.

85. Мартинюк Є. С. Генезис інформаційної цивілізації: Монографія. Запоріжжя: Просвіта, 2002. 192 с.

86. Медвідь Л. Національна освіта незалежної України ХХІ століття: тенденції, проблеми // Наукові і освітянські методології та практики: (Монографія). Київ: ЦГО НАН України, 2003. С. 463-472.

87. Методология в сфере теории и практики / Москаленко А. Г., Погорадзе А. А. и др. Новосибирск: Наука Сиб. от-дел., 1988. 306 с.

88. Михальченко М. І. Освіта і наука: пошуки нових парадигм // Вища освіта України, 2001. № 2. С. 17-24.

89. Михальченко М. І. Філософія освіти і соціокультурна теорія // Філософія освіти ХХІ століття: проблеми і перспективи: Зб. наук. праць. Київ: Знання, 2000. Вип.3. С. 50-53.

90. Міль Д. Про свободу // Лібералізм: антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. Київ: Смолоскип, 2002. С. 151-164.

91. Мотричук О. В. Активізація співпраці вищих навчальних закладів та роботодавців як механізм підвищення якості освіти // Стандартизація, сертифікація, якість, 2015. № 2. С.54-58.

92. Найчук А. В. Філософська-педагогічна думка України: динаміка у цивілізаційному вимірі: Монографія // Київ: Вид-во імені М. П. Драгоманова, 2008. 209 с.

93. Напрямки структурного реформування вищої освіти України з огляду на Болонський процес. Режим доступу: <http://www.ntukpi.Kiev.ua/ukt/education/charta.ntm1/>. Заголовок з екрану.

94. Національна доктрина розвитку освіти в Україні у ХХІ столітті // Вища освіта в Україні: Навч. посіб. / В. Г. Кремінь, С. М. Ніколаєнко, М. Ф. Степко та ін. Київ: Знання, 2005. С. 53-78.

95. Нечаев В. Я. Параметры глобализации и факторы Болонского процесса // Вестник Московского университета. Социология и политология, 2004. Серия 18. № 4. С. 27-35.

96. Ніколаєнко С. М. Стратегія розвитку освіти України: початок ХХІ

століття. Київ: Знання, 2006. 253 с.

97. Новіков Б. Д. Творчість як спосіб здійснення гуманізму. Київ: НТУУ „КПІ”, 1998. 310 с.

98. Образование в конце XX века (материалы круглого стола) // Вопросы философии, 1992. № 9. С. 3-21.

99. Обушна Н. І. Модернізація – сучасний тренд розвитку суспільства // Теорія та практика державного управління, 2015. Вип. 3. С. 36- 44.

100. Овчаренко І.А. Формування особистості // Проблеми інтеграції науково-освітнього потенціалу в державотворчому процесі. Тернопіль – Севастополь – Івано-Франківськ, 2001. С. 116-124.

101. Огієнко І. Хрещення українського народу // Київська Старовина, 1992. № 2 [293]. С. 110-120.

102. Огнев'юк В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку: Монографія. Київ: Знання України, 2003. 448 с. Бібліогр.: с. 437-446.

103. Огнев'юк В. О. Освіта міжпарадигмального періоду // Нова парадигма. Київ: Вид. НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. Вип. 50. С. 36-48.

104. Олех Л. Г. Цивилизация и революция. Новосибирск: Наука, Сиб. отделение, 1989. 189 с.

105. Оприлюднено список ВНЗ, що підлягають закриттю: Електронний ресурс // Корреспондент.net, 4 квітня 2015. Режим допуску: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3499726-opryluidнено-spysok-vnz-scho-pidliahauit-zakryttui>

106. Освіта і наука визначають авторитет держави: Виступ Міністра освіти і науки України В. Кременя на семінарі-наradі головних редакторів педагогічних фахових видань України // Трудова підготовка в закладах освіти, 2003. № 1. С. 2-5.

107. Павленко Ю. А. Історія світових цивілізацій: соціокультурний розвиток людства. Київ: Либідь, 2000. 360 с .

108. Педагогика: Учеб. пособ. Ю. К. Бабанский, В. А.Сластенин, М. А. Сорокин и др. Москва: Просвещение, 1988. 479 с.

109. Педагогическая энциклопедия в 4-х томах. Москва: Советская энциклопедия, 1964. Т.1. 831 с.

110. Подмазин С. И. Личностно-ориентированное образование: социально-философское исследование. Запорожье: Просвіта, 2000. 250 с.
111. Попова О. Освіта і соціалізація особистості // Освіта і управління, 2002. Т.5. № 2. С. 169-174.
112. Радіонова І. О. Сучасна американська філософія освіти та виховання: тематичні поля та парадигмально-концептуальні побудови: (Монографія). Харків: ХДПУ, 2000. 208 с.
113. Ражковский Е. Б. Современное мироздание и философская традиция России: о сегодняшнем прочтении трудов Вл. Соловьева // Вопросы философии, 1996. № 2. С. 80-92.
114. Резнік В. С. Модернізація, самоорганізація та легітимація соціального порядку у сучасному перехідному суспільстві: концепція дослідження // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. – Харків, 2014. Вип. 20. С. 21–26.
115. Романенко М. І. Освіта як об'єкт соціально-філософського аналізу: Монографія. Дніпропетровськ: „Промінь”, 1998. 131 с.
116. Романовский А. Г. Новые принципы подготовки гуманитарно-технической элиты в НТУ «ХПИ» // Теорія і практика управління соціальними системами. Харків, НТУ „ХПІ”, 2003. № 2. С. 31-34.
117. Рудницька О. П. Культуровідповідність мистецької освіти // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: (Монографія) / За ред. І. А. Зязюна. Київ: Віпол, 2000. С. 108-134.
118. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори: У 2-х кн. / За ред. Є. І. Коваленко. Київ: Либідь, 1997. Кн. 1. 272 с.
119. Сало А. В. Проблеми влаштування випускників ВНЗ в Україні // БІЗНЕСІНФОРМ, 2015. № 8. С. 64- 69.
120. Сбруева А. А. Глобалізаційні хвилі в історії української освіти // Історія педагогіки у структурі професійної підготовки вчителя: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Серія соціально-педагогічна. Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2002. Вип.3.

Т.1. С.49-56.

121. Сбруєва А. А. Ідеологія освітніх реформ кінця ХХ – початку ХХІ ст.: конвергентні тенденції // Гуманітарні науки, 2003. № 2. С. 11-16.

122. Сетров М. И. Принцип системности и его основные понятия // Проблемы методологии системного исследования. Москва: Мысль, 1970. С. 49-64.

123. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: Підручник. Київ: Міленіум, 2006. 346 с.

124. Сірополко С. Історія освіти в Україні / Підготував Ю. Вільчинський. Львів: Афіша, 2001. 664 с.

125. Скотна Н. Особа в розколотій цивілізації: освіта, світогляд, дії: Монографія. Львів: Українські технології, 2005. 384 с. Бібліогр.: с. 360-382.

126. Смирнов С. И. Элементы философского содержания и понятия «система» как ступени развития незнания и общественной практики // Системный анализ и научное знание. Москва: Изд-во «Наука», 1978. С. 60-83.

127. Смолій В. А., Степанков В. С. Українська національна революція ХVІІ століття (1648–1676 рр.). Київ: Вид. дім „Альтернативи”, 1999. 352 с.

128. Советский Союз и советское общество – что это было? (идеи и материалы к разработке концепции Музея СССР): Междисциплинарный семинар под руководством д.и.н. Л. А. Гордона. Режим доступа: [http:// www.sakharov-center.ru/dos_usg/seminar_11.htm](http://www.sakharov-center.ru/dos_usg/seminar_11.htm). Заголовок з екрану.

129. Современная российская цивилизация. Личность. Общество. Федерация / Рук. авт. кол. Б. И. Коваль. Москва: Изд-во «СОВЕРО-ПРИНТ», 2000. С. 115, 317-318.

130. Соціологічна думка України: Навч. посіб. / М. В. Захарченко, В. Ф. Бурлачук, М. О. Молчанов та ін. Київ: Заповіт, 1996. 424 с.

131. Соціологічне опитування: недержавний аналітичний „Центр Розумкова”: Електронний ресурс. Режим доступа: http://old.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=1003

132. Соціологія: терміни, поняття, персоналії: Навчальний словник-довідник / Укл. В. М. Піча, Ю. В. Піча, Н. М. Хома та ін.; За ред. В. М. Пічі. Київ: „Каравела”, Львів: „Новий Світ – 2000”, 2002. 480 с.

133. Степин В. С. Теоретические знания: структура, историческая эволюция. Москва: „Прогресс-Традиция”, 2000. 743 с.
134. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям. Рождение гражданина. Письма к сыну. Київ: „Радянська школа”, 1985. 557 с.
135. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. Випуск 32 / Редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2012. С. 324-328.
136. Терещенко Ю. Світ обертається довкола творців нових цінностей: Освіта як екзистенційний пріоритет України // Віче, 2001. № 6. С. 108-125.
137. Терещенко Ю. І. Україна і європейський світ: Нариси історії від утворення Старокиїв. держави до кінця XVI ст.: Навч. посіб. Київ: Перун, 1996. 496 с.: іл.
138. Тойнбі А. Дослідження історії: У 2-х томах / Пер. з англ. В.Шовкуна. Київ: Основи, 1995. Т. 1. 614 с.
139. Тоффлер О. Третя хвиля // Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Хрестоматія: Навч. посіб. / Упоряд. В. Лях. Київ: Либідь, 1996. С. 275-334.
140. Українська педагогіка в персоналіях: У 2 кн.: Навч. посб. / За ред. О. В. Сухомлинської. Київ: Либідь, 2005. Кн. 2. 552 с.
141. Українське суспільство – 2003. Соціологічний моніторинг / Київ: Інститут соціології НАН України, 2003. С. 142-143.
142. Український Радянський Енциклопедичний Словник: В 3 т. / Редкол.: ... А. В. Кудрицький (відп. ред.) та ін. 2-е вид. Київ: Голов. ред. УРЕ, 1986. Т.1: А – Калібр. 752 с.: іл.
143. Философия образования. Круглый стол // Педагогика, 1995. № 4. С. 3-27.
144. Философский словарь / Под ред. И. Т. Фролова. Москва: Политиздат, 1991. 560 с.
145. Філософія: Підручник / І. В. Бичко, І. В. Бойченко, В. Г. Табачковський та ін. Київ: Либідь, 2001. 408 с.
146. Філософський словник / За ред. В. І. Шинкарука. Київ: Головна редакція

- Української радянської енциклопедії Академії наук Української РСР, 1973. 600 с.
147. Філософський словник соціальних термінів. Харків: „Р.И.Ф.”, 2005. 672 с.
148. Франк С. Л. С нами Бог. Три размышления // Духовные основы общества. Москва: Республика, 1992. С. 217-404.
149. Шейко В. М., Тишевська Л. Г. Історія української культури: Навч. посіб. Київ: Кондор, 2006. 264 с.
150. Шрагина Л. И., Меерович М. И. Педагогика творчества: возможности ТРИЗ как образовательной технологии // Школьные технологии. Россия, 1997. № 1. С. 35-47.
151. Юдин Э. Г. Системный подход и принцип деятельности. Методологические проблемы современной науки. Москва: «Наука», 1978. 319 с.
152. Ягупов В. В. Педагогіка: Навч. посіб. Київ: Либідь, 2003. 560 с. Бібліогр.: с. 548-552.
153. Яковец Ю. В. Глобализация и взаимодействие цивилизации / Межд. ин-т П. Сорокина – Н. Кондратьева. – Москва: ЗАО «Из-во Экономика», 2001. 346 с.
154. Ярошенко А. О. Ціннісний дискурс освіти: (Монографія). Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. 156 с. Бібліогр.: с. 148-153.
155. Ярошовець В. І. Концептуальні засади і теоретичні принципи гуманітаризації освіти // Філософія освіти ХХІ століття: проблеми і перспективи: Зб. наук. праць. Київ: Знання, 2000. Вип. 3. С. 103-106.
156. Humanistic Education Nimrod Aloni. Режим доступу: http://www.vusst.hr./ENCYCLOPAEDIA/humanistic_education.htm. Заголовок з екрану.